

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.
माननीय न्यायाधीश डा. श्री मनोजकुमार शर्मा
फैसला

०६९-CI-१०७७

मुद्दा:- अंश चलन।

कैलाली जिल्ला, टिकापुर गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ घर भै हाल काठमाडौं पुनरावेदक
जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं. ५ बस्ने करुणा स्वाँर ----- १ वादी

विरुद्ध

कैलाली जिल्ला, टिकापुर गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ घर भै हाल काठमाडौं प्रत्यर्थी
जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं. ५ बस्ने सुशिला स्वाँर ----- १ प्रतिवादी

०६९-CI-१०९०

कैलाली जिल्ला, टिकापुर गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ घर भै हाल काठमाडौं पुनरावेदक
जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं. ५ बस्ने सुशिला स्वाँर ----- १ प्रतिवादी

विरुद्ध

कैलाली जिल्ला, टिकापुर गाउँ विकास समिति वडा नं. ९ घर भै हाल काठमाडौं प्रत्यर्थी
जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं. ५ बस्ने करुणा स्वाँर ----- १ वादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने:- माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री टेकनारायण कुँवर
काठमाडौं जिल्ला अदालत

फैसला मिति:- २०६७।०८।१३

फैसला संशोधन गर्न:- माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री मुरारीबाबु श्रेष्ठ

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री एकराज आचार्य
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश चन्द्र गजुरेल
पुनरावेदन अदालत, पाटन

फैसला मिति:- २०६९।०७।२३

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१) बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवम् ठहर यस प्रकार छः-

तथ्य खण्ड

१. विपक्षी सशुरा गणेशबहादुर स्वाँर र सासु विनितादेवी स्वाँरबाट विपक्षी पति चन्द्रभूषण स्वाँर र विपक्षी आमाजु सुशिला स्वाँरको जायजन्म भएको हो। सासुको आफ्नै कालगतिले मिति २०५४/५/२८ मा निधन भएको र आमाजु सुशिला स्वाँरले विवाह नगरी अविवाहित बस्नु भएकोले हामीहरू जम्मा ३ जना मूल अंशियारहरू रहेका छौं। मूल अंशियारहरूबीच हालसम्म अंशबण्डा भएको छैन। विपक्षी पति र म फिरादी बीच आफ्नो जातिय परम्परा बमोजिम मिति २०४१/१/२७ मा विवाह भइ हामीबाट मिति २०४३/९/१७ मा एकमात्र छोरी चारुकलाको मात्र जायजन्म भएको र हाल उनकोसमेत विवाह भइसकेको छ। म फिरादीले आफ्नो वैवाहिक सम्बन्धलाई राम्रो बनाउन हरसम्भव प्रयास गर्दा पनि २०४९ भाद्र महिनामा विपक्षी पतिले कलावती स्वाँरलाई दोस्रो श्रीमतीको रूपमा विवाह गर्नु भयो। निजसँग विवाह गरे पश्चात् मलाई हेला र बेवास्ता गर्न थाल्नुभयो। तैपनि मैले घरको इज्जत बचाउनको लागि विपक्षी पतिले दोस्रो विवाह गरे उपर पनि कुनै उजुर बाजुर नगरी सही बसी आएको थिएँ। विपक्षी सौता कलावतीबाट दुई छोराहरूको जायजन्म भएको छ। यसरी विपक्षी पति तथा सौताले हेला गर्न थालेपछि निज पतिबाट अंश माग गर्दा मसँग कुनै सम्पत्ति छैन। मैले आफ्नो भागको अंश पाएको छैन, मैले कहाँबाट दिनु र जेजति सम्पत्ति सबै बुबा र दिदीको जिम्मामा छ भन्नु भयो। तसर्थ फिराद परेको अघिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सम्पूर्ण सम्पत्तिहरूलाई मूल अंशियारहरू गणेशबहादुर स्वाँर, आमाजु सुशिला स्वाँर, पति चन्द्रभूषण स्वाँर, सौता कलावती स्वाँर, छोराहरू दिवासिस स्वाँर, सिवासिस स्वाँर र म फिरादी गरी ५ भागको १ भाग अंश छुट्याई अदालतबाटै चलन समेत चलाई पाऊँ भन्नेसमेत बेहोराको मिति २०६५/६/६ को वादी करुणा स्वाँरको फिरादपत्र।
२. विपक्षी वादीले जम्मा ३ जना मूल अंशियारहरू रहेको बारे आफ्नो फिराद दाबीमा उल्लेख गरेकी छन्। विपक्षीका पति चन्द्रबहादुर स्वाँरले आफ्नो अंश भागको सम्पत्ति निजको पिता म प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वाँरबाट र.नं. २४९७ मिति २०६१/२/१८ बाट अंश बुझ्नेको भरपाई रजिष्ट्रेशन पारित भइसकेबाट वादीका मूल अंशियार प्रतिवादी चन्द्रभूषण सिंह स्वाँरले निजको अंश भाग बुझिसकेको हुँदा विपक्षी वादीले हामीबाट अंश पाउने अवस्था छैन। अंशियार

मध्येकी म सुशिला स्वारले पनि आफ्नो अंश भाग प्रतिवादी पिता गणेशबहादुर स्वारबाट मिति २०६५/६/२७ मा अंश बुझी अंश बुझेको भरपाई पारित गरी अंश दिई लिई सकेको अवस्था भई ३ जना अंशियारमध्ये चन्द्रभूषण, सुशिला र गणेशबहादुरको अंश छुट्टिसकेको अवस्थामा छुट्टि भिन्न भएका हामी प्रतिवादी उपर लिएको दाबी अ.व. ८२ नं. ले खारेज भागी छ। विपक्षी वादीको कुनै पनि सम्पत्ति हामीहरूको जिम्मामा छैन। पारित अंश भरपाईसमेतको आधारमा मूल अंशियारहरूबीच नै हालसम्म अंशवण्डा भएको छैन भन्ने वादी दाबी मिथ्या एवम् बनावटी रहेको छ। विपक्षी वादीको दाबी आफ्नो पतिसँग मात्र सीमित हुने कानुनी व्यवस्था रहेको छ। तसर्थ विपक्षीलाई हामी प्रतिवादीहरूसमेतलाई प्रतिवादी बनाउने हकद्वेया नभएको हुँदा अ.व. ८२ नं. को रोहमा फिराद खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वार र सुशिला स्वारको मिति २०६५/९/१४ को संयुक्त प्रतिउत्तर जिकिर।

३. त्यसै गरी प्रतिवादीहरू चन्द्रभूषण स्वार र कलावती स्वारका नाममा म्याद सूचना जारी हुँदा निजहरूले प्रतिउत्तर नफिराई शुरु म्यादै गुजारी बसेको देखिन्छ।
४. अदालतको आदेश बमोजिम वादी प्रतिवादीका साक्षीहरूले गरेको बकपत्र तथा तायदाती फाँटवारी तथा मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त लिखतको प्रमाणित प्रतिलिपिहरू मिसिल सामेल रहेको।
५. यसमा दुवै अंशियार बाबु गणेशबहादुरसँग पहिल्यै छुट्टी भिन्न भै बसेका अंशियार भएतापनि गणेशबहादुरको निधन पश्चात् अब आएर दुई जना मुख्य अंशियारको रुपमा गणेशबहादुरका छोरा छोरी सुशिला स्वार र चन्द्रभूषण स्वार मात्र रहेको देखिनाले स्व. गणेशबहादुरको नाममा रहेको तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्तिलाई समन्यायको दृष्टिकोणबाट हेर्दासमेत दुई भाग गरी वण्डा लगाउन उपयुक्त देखिन्छ। त्यसरी वण्डा गरिसकेपछि प्रतिवादी चन्द्रभूषण स्वारको भागमा पर्ने १ भागबाट वादीले ५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्छ भन्नेसमेत बेहोराको शुरु काठमाण्डौ जिल्ला अदालतको मिति २०६७।८।१३ गतेको फैसला।
६. मैले पिताबाट २०५६ सालमा हा.व.बाट प्राप्त गरेको का.जि.नगर ५ कि.नं. ४८९ को क्षे.फ.०-९-०-३ सम्पत्ति सम्बन्धमा कुनै विवाद नरहेको र विपक्षीले मैले प्राप्त हा.व. लिखतलाई कुनै चुनौती नदिएको अवस्था भएको र फैसलाको ठहर खण्डमासमेत विवाद नरहेको भनी व्याख्या भएको साथै विपक्षीले मबाट अंश नपाउने भनिएको छ तर मेरा नामको सम्पत्तिलाई पिता गणेशबहादुर स्वारका नामको सम्पत्ति भन्दै तपसील खण्डमा वण्डा हुने सम्पत्ति अन्तर्गत उल्लेख गरिएका कारणले उक्त सम्पत्ति मेरो नामको भएको हुँदा मेरो नामको

सम्पत्तिबाट विपक्षीलाई वण्डा नलाग्ने भनिएबाट उक्त सम्पत्ति तपसील खण्डबाट हटाई फैसला संशोधन गरी पाउँ भनी जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ को नियम ५१ बमोजिम निवेदन दिदासमेत कुनै विचार नगरी मिसिल संलग्न फैसलाको ठहर खण्ड अध्ययन गरी दर्ता श्रेस्तासमेत नबुझी मिति २०६८।९।२० गते आदेश हुँदा उक्त जग्गा वण्डा नलाग्ने भनी फैसलाको ठहर खण्डमा उल्लेख भएको नदेखिँदा निवेदन माग बमोजिम सो जग्गा तपसील खण्डबाट हटाइने गरी संशोधन गर्न मिलेन भनी आदेश गरिएको छ जुन फैसला संशोधन सम्बन्धी कानूनी सिद्धान्त प्रतिकूल र जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ को नियम ५२ समेतका विपरित भई त्रुटिपूर्ण छ। तसर्थ उक्त फैसला बदर गरी हाम्रो प्रतिउत्तर जिकिर बमोजिम इन्साफ गरी पाउँ भन्ने प्रतिवादी सुशिला स्वाँरको पुनरावेदनपत्र।

७. यसमा प्रत्यर्थि वादीका पति चन्द्रभुषण स्वाँरले मिति २०६१।२।१८ मा आफ्ना पिता गणेशबहादुर स्वाँरबाट अंश बुझी लिनु भएको तथ्यमा विवाद नरहेको स्थितिमा मुद्दा चल्दा चल्दैको अवस्थामा निज गणेशबहादुरको देहान्त भएको भनी निजका नामको सम्पत्तिसमेत वण्डा गर्ने गरेको शुरुको फैसला अपुताली सम्बन्धी कानूनी प्रावधानको सम्बन्धमासमेत विचारणीय भै शुरुको इन्साफ फरक पर्न सक्ने देखिएकोले छलफलको लागि अ.व. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थीलाई झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने मिति २०६९।२।४ को आदेश।
८. वादीका स्वर्गीय ससुरा गणेशबहादुरको नाममा रहेको कैलाली र काठमाण्डौमा रहेका जग्गाको हकमा हेर्दा वादीका पति चन्द्रभुषण स्वाँर र दिदी सुशिला स्वाँर स्व. गणेशबहादुरका हकवाला रहे भएको तथ्यमा विवाद देखिँदैन। यी दुवै हकवाला पिता गणेशबहादुरसंग अंश बुझी छुट्टी भिन्न भएको स्थितिमा स्वर्गीय गणेशबहादुरको नाममा रहेको सम्पत्तिलाई २ भाग वण्डा लगाई चन्द्रभुषण स्वाँरको भागमा पर्ने १ भागबाट ५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्न्याई शुरुले गरेको फैसलालाई अन्यथा भन्न मिलेन। जहाँसम्म प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले पिता गणेशबहादुरबाट ०५६ सालमा हालै देखिको बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको कि.नं. ४८९ को जग्गाबाट वादीले अंश पाउने हो होइन भन्नेतर्फ हेर्दा गणेशबहादुरको नाममा दर्ता रहेको कि.नं. ४८९ को जग्गा सगोलको सम्पत्ति रहेकोमा विवाद देखिन्न। सो सम्पत्ति हालै देखिको बकसपत्र पारित गरी लिदा वादीका पतिको मंजुरी लिएको पनि देखिँदैन। उक्त लिखत पारित गरी लिँदा पिता गणेशबहादुर स्वाँर, छोरा चन्द्रभुषण स्वाँर र अविवाहित छोरी सुशिला स्वाँर ३ जना अंशियार रहेको र पिता गणेशबहादुरले आफ्नो अंश भागसम्म मुलुकी ऐन, अंशवण्डाको १९(४) नं. ले हक हस्तान्तरण गर्न पाउने नै हुँदा निजले आफ्नो अंश भागसम्म प्रतिवादी

सुशिला स्वारलाई हस्तान्तरण गरेको कार्यलाई अन्यथा भन्न मिलेन। अतः सो जग्गामा गणेशबहादुरको अंशको हक हिस्सापनि वादीले पाउँछ भन्न मिलेन। सो कि.नं. ४८९ को जग्गालाई ३ भाग गरी स्व. बाबुको १ भाग र प्रतिवादी सुशिला स्वारको १ भाग गरी २ भाग प्रतिवादी सुशिला स्वारको हुन्छ र प्रतिवादी चन्द्रभुषणको १ भागलाई पुनः ५ भाग लगाई सोबाट १ भाग वादीले अंश पाउने देखिन आयो। अतः उक्त कि.नं. ४८९ लाई २ भाग गरी १ भागबाट ५ भाग गरी १ भाग वादीले अंश पाउने ठहर्‍याई शुरूले गरेको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिएन। तसर्थ कि.नं.४८९ को हकमासम्म शुरू काठमाण्डौ जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।८।१३ गते भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो हदसम्म शुरू फैसला केही उल्टि भै कि.नं. ४८९ को जग्गालाई ३ भाग गरी प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वारको १ भागलाई पुनः ५ भाग लगाई सोबाट १ भाग अंश प्रत्यर्थी वादी करुणा स्वारले पाउने ठहर्‍छ भन्ने पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।७।२३ मा भएको फैसला।

९. मेरा पति चन्द्र भुषण स्वार मिति २०६९।२।१८ मा मनवा गा.बि.स.को हकमा मात्र पिता गणेश बहादुर स्वारसंग अंश बुझी अन्य सम्पतिको हकमा संगोलमा बाबु छोरा बसेको कुरा उक्त मितिको पारित लिखतको बेहोराले आफै बोलिरहेको छ। यसै गरि प्रतिवादी मध्येकी सुशिला स्वारले पिता गणेशबहादुर स्वारबाट मिति २०६५।६।२७ मा सम्पूर्ण अंश बुझीलिई अंश भरपाई गर्दा सम्पूर्ण सम्पति वापत अंश लिएको तथा अन्य श्री सम्पतिमा कुनै हकदावीसमेत नगर्ने भनि अंश भरपाईमा प्रष्ट रुपमा उल्लेख समेत भई अंश हक वापत सम्पूर्ण सम्पति लिई सकेको कुरामा कुनै न्यायीक विवेचना नै गरिएको छैन। आंशिक रुपमा अंश बुझेको र पूर्ण रुपमा अंश बुझेको कुरालाई एउटै अर्थ गर्न कदापी मिल्दैन। सम्पूर्ण अंश हक प्रतिवादी सुशिला स्वारले बुझीलिएकोमा पिता तथा ससुराको नाममा रहेको काठमाण्डौ तथा कैलाली जिल्ला अन्तर्गतको घरजग्गाहरुमा प्र. सुशिला स्वारको हक कदापी लाग्न सक्दैन। पिता तथा ससुरा गणेशबहादुर मेरा पति तथा प्रतिवादी मध्येका चन्द्र भुषण स्वार आंशिकरुपमा अंश बुझी संगोलमा रहेको तथा पिताको मृत्यु पश्चात् सामाजिक परम्परा अनुसार गर्ने काज क्रिया लगायत अन्य सेवाकार्य आदी सम्पूर्ण गर्नुपर्ने कुराहरु पति चन्द्र भुषण स्वारले गरेको करा मनवा गा.बि.स. कैलालीको सिफारिससमेतले प्रष्ट पारिरहेको सन्दर्भको ब्यख्यानै नगरि स्व. गणेश बहादुर स्वारको नाँउमा रहेका घर जग्गाहरु समेत २ भाग गरि १ भाग अंश सुशिला स्वारले पाउने र १ भाग मध्येबाट म पुनरावेदकले पाउने गरि भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला त्रुटीपूर्ण रहेको हुँदा विद्यमान अंशबण्डाको महलको तथा अपुतालीको महलको

समग्र व्यवस्थाबाट म पुनरावेदक बादीको पतिको एकलौटी हक हुने हो। एकलौटी कायम गरि सो बाट ५ भाग लगाइ १ भाग म पुनरावेदकले पाउने गरि शुरु तथा पुनरावेदनको फैसला उल्टी गरि पाउँ। कानून बमोजिम सम्पूर्ण सम्पत्ती वापतको ०६५ सालमा अंश हक बुझिलिई अब कुनै दावीसमेत नगर्ने गरि अंश भर्पाईसमेत गरेको अवस्थामा पिताको नाँउमा रहेको सम्पति मु. ऐन अपुतालीको महलको ६ नं. बमोजिम संगै बसेको छोरा मेरा पति चन्द्र भूषण स्वाँर रहेभएकोमा शुरु तथा पुनरावेदन अदालतले विद्यमान अंशबण्डाको महल तथा अपुतालीको महलको उक्त ६ नं. को न्यायिक विवेचना नगरि गरेको प्रष्ट छ। विपक्षी प्र.सुशिला स्वाँरको नाममा कुनै लिखतसमेत नगरेको अवस्थामा सो नं. बमोजिम पिताको नामको सम्पति संगै बसेको छोरा मेरा पति चन्द्र भूषण स्वाँरले एकलौटी पाउनेमा २०६५ सालमा अंश लिई सम्पूर्ण दावी छाडेकी विपक्षी सुशिला स्वाँरसमेतले पाउने गरि भएको फैसलामा मु. ऐन अंशबण्डाको महल अपुतालीको महलको ६ नं., अ.ब. १८४(क), १८५, प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४ समेतको प्रत्यक्ष त्रुटी भएको अवस्था रहेको छ। सशुरा गणेशबहादुर मुद्दा पर्दा पर्दैको अवस्थामा मृत्यू भएकोमा निजको नाँउको सम्पति संगोलमा रहेको मेरा पतिको नाममा मात्र हुने गरि फैसला गर्नुपर्नेमा छुटिभिन्न भई सकेकी छोरी सुशिला स्वाँरसमेत संगोलमा रहेको सरह मानी पिताको भागको सम्पति २ भाग गरि १ भाग सुशिला स्वाँरले पाउने बाँकी १ भाग मध्येबाट म पुनरावेदक बादीले पाउने गरि भएको फैसलाले मलाई असर परेको हुँदा सोही हदसम्म उक्त फैसला उल्टी हुनुपर्छ। संगोलमा रहेको अवस्थामा हालैदेखीको बकसपत्रको माध्यम बाट २०५६ सालमा मुल सडकको छेउको मुल्यवान का.जि., का.म.न.पा., वडा नं.५ को कि.न.४८९ को क्षे.फ. ०-९-०-३ घरजग्गा संगोलको रहेकोमा विवाद नरहेको तथा सो जग्गा बण्डासमेत नभएको अवस्था रहेकोमा शुरु जिल्ला अदालतबाट न्यायसम्मत तरिकाबाट हाल कायम रहेको मुल २ अंशीयारहरु बिच २ भाग लगाउने गरि भएको फैसलालाई मु. ऐन अंशबण्डाको महलको १९४ नं. बमोजिम स्व.शसुराको भागको सम्पतिसमेत गरि २ भाग प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले पाउने र बाँकी १ भाग मध्येको ५ भाग लगाई सोबाट १ भाग मैले पाउने गरि पु.बे.अ.बाट भएको फैसला विद्यमान अंशबण्डाको कानूनी व्यवस्था विपरित छ। पिताले संगोलमा छुँदा विपक्षीलाई आफ्नो भाग लिखत गरि दिएको नभइ संगोलका अंशीयारको बिचमा राखेको सम्मको अवस्था हो। सोलाई पिताले आफ्नो भाग दिएको भनी अर्थ गर्नु विद्यमान अंशबण्डाको कानूनी प्रावधान तथा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त तथा मु. ऐन अंशबण्डाको महलको १९(४) तथा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा

६(क)समेतको विपरित रहेको छ। मुल अंशियार मुद्दा पर्दा पदकै अवस्थामा मृत्यु भएको अवस्थामा संगोलमा छँदा भएको हक हस्तान्तरणलाई अंशबण्डा भए सरह मानी मृत ससुराको भागसमेत गरि शुशिला स्वाँरले २ भाग पाउने र मेरा पतिले १ भाग मात्र पाउने र सो भागबाट मैले ५ भागको १ भाग पाउने गरि फैसला गर्नु न्यायको रोहमा कुनै पनि हालतमा न्यायपूर्ण मात्र नमिल्ने भइ न्यायीक मनको अभाव रहेको हुँदा समानुपातिकरूपमा २ भाग लगाइ सोको १ भागबाट ५ भाग लगाइ १ भाग लगाउने गरि शुरू जिल्ला अदालतले गरेको फैसला कायम गरिनु पर्छ। सम्पूर्ण प्रतिवादीहरु मिली मलाई केही कसो गरि कम अंश दिने नियतबश प्रतिवादीहरु मिली गरेको हकहस्तान्तरण लगायतका कार्यहरुले मेरो हक कदापी जान सक्दैन। म फिरादीले पतिसमेतलाई प्रतिवादी बनाइ दायर गरेको प्रस्तुत मुद्दामा पति तथा सौता कलावती स्वाँर तथा चन्द्र भूषण स्वाँरले मौन सहमती गरि शुरू म्यादै गुजारी बसेको तथ्यले सो कुरा पुष्टि गर्दछ। सो तर्फ शुरू तथा पुनरावेदन अदालतबाट कुनै न्यायीक विवेचना नगरि भएको प्रष्ट रहेको हुँदा ससुरा गणेश बहादुरको नाममा कायम रहेको काठमाण्डौ तथा कैलाली जिल्ला अन्तर्गतको घरजग्गाहरु मेरा पति चन्द्र भूषण स्वाँर एकासंगोलमा रही सामाजिक परम्परा अनुसार अन्य गर्नुपर्ने सेवा कार्य आदी लगायत काज क्रियासमेत गरेको हुँदा पतिको एकलौटी कायम गरि सोबाट पनि ५ भाग लगाइ १ भाग दिलाई पाउँ र एकासंगोलको परिवारमा रहेको अवस्थामा २०५६ सालमा हा.ब.को माध्यमबाट का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.५ को कि.न.४८९ को प्र. सुशिला स्वाँरका नाममा आएको मुल सडकको छेउको मुल्यवान घरजग्गालाई संगोलको सम्पति स्विकार गरि फेरी सोही सम्पतिलाई मृत ससुरा गणेश बहादुरको भाग गरि २ भाग प्रतिवादी शुशिला स्वाँरले मात्र पाउने गरि फैसला भएको हुँदा उक्त फैसला आफैमा विरोधाभाषपूर्ण रहेको पुष्टि हुन्छ। उक्त मितिमा पारित लिखतको कानूनी आधार तथा परिवेश बिश्लेषण नै नगरि एकै प्रकृतिको अंशीयारहरु बिच बिभेद गरि भएको फैसला समन्यायको स्थापित सिद्धान्त बमोजिम कदापी मिल्दैन। पुनरावेदन अदालत, पाटन तथा शुरू जिल्ला अदालतले सम्बद्ध प्रमाणको समुचित मुल्याङ्कन र बिश्लेषण नगर्नुका साथै कानूनको गलत व्याख्या गरी, न्यायीक मनको प्रयोग नै नगरी मनोगत र हचुवा तर्क अघि सारी फगत प्रतिउत्तर तथा पुनरावेदन जिकिरकै भरमा आंशीक अंश बुझी संगोलमा रहेको मेरा पति चन्द्र भूषण स्वाँर आफना पिता गणेश बहादुर स्वाँरसँग द्वन्द्वकालको स्थितीमा पुख्यौली सम्पतिको सुरक्षाको खातीर आफनो व्यवहार मिलाउन सम्म मनवा गा.बि.स.को हकमा अंश भरपाई गरिलिएको आधारामा स्व. गणेश बहादुरको नामको काठमाण्डौ तथा कैलाली जिल्ला अन्तर्गतको जग्गालाई

पतिको एकलौटी कायम नगरि सोबाटसमेत २ भाग लगाई सोको १ भागबाट ५ भाग लगाइ १ भाग दिलाउने गरि भएको शुरु तथा पुनरावेदन अदालतको फैसला सोही हदसम्म उल्टी गरि पाउँन र प्र.शुशिला स्वारको नाममा २०५६ सालमा हा.ब.को लिखतको माध्यमबाट हक हस्तान्तरण भइ आएको कि.नं. ४८९ को मुल सडकको छेउको मुल्यवान घरजग्गालाई २ भाग लगाइ सोको १ भागलाई ५ भाग लगाइ सोको १ भाग लगाउने गरी भएको शुरु फैसला उल्टी हुने गरि ३ भाग लगाइ १ भागको ५ भागको १ भाग वादीले पाउने गरि भएको फैसला उल्टी गरि शुरु जिल्ला अदालतको फैसला बमोजिम २ भाग लगाइ सोको १ भागलाई ५ भाग लगाइ १ भाग दिलाउने गरि भएको शुरु फैसला कायम गरि पाउँ भन्ने बेहोराको वादी करुणा स्वारको यस अदालतमा पर्न आएको पुनरावेदन पत्र।

१०. म सुशिला स्वारले मिति २०५६/८/१७ मा पिता गणेशबहादुरबाट हालैको बकसपत्रबाट प्राप्त का.जि का.म.न.पा.वडा नं. ५ कि.नं. ४८९ को क्षे.फ. ०-९-०-३ जग्गा वादीका पतिले अंश पाइसकेको नदेखिएको भन्ने अर्थ गरी वादीका पतिलाई साक्षी राखेको नदेखिएको भनि ३ भागको १ भागबाट वादीले अंश पाउने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला जिल्ला अदालतको फैसलाको ठहर खण्डका विपरित छ। विवादको सम्पत्तिका सम्बन्धमा काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलाको ठहर खण्डको प्रकरण ८ पृष्ठ ५ मा मैले प्राप्त गरेको बकसपत्र सम्बन्धमा कुनै विवाद रहेको पाइदैन भनिएको र ठहर खण्डमा मबाट वादीका पतिले अंश पाउने भनि कहि कतै उल्लेखसमेत नभएको अवस्था र तपशिल खण्डमा सम्पत्तिको विवरण उल्लेख गर्ने क्रममा मेरो नामको सम्पत्तिलाई गणेश बहादुर स्वारको नामको भनि वण्डा हुने कोटीमा राखिदिएको कारण म पुनरावेदकले विवादको सम्पत्तिबाट फैसलाको ठहर खण्डले वण्डा लाग्ने पनि नभनेको र मेरो नामको सम्पत्तिलाई पिताका नामको सम्पत्ति भनि उल्लेख गरेकोले फैसला संसोधन गरीपाउँ भनि काठमाडौं जिल्ला अदालतमा मिति २०६८/९/१९ मा निवेदन माग गरेकोमा अत्यन्त गलत ढंगबाट “उक्त जग्गा वण्डा नलाग्ने भनि फैसलाको ठहर खण्डमा उल्लेख भएको नदेखिँदा निवेदन माग बमोजिम तपशिल खण्डबाट हटाइने गरी संसोधन गर्न मिलेन” भनि आदेश भएको हुँदा मैले मेरो पुनरावेदनमा उक्त कुरा गलत रहेको भनि दावी जिकिर लिएको सन्दर्भमा कुनै विवेचना नै नभई मेरो नामको सम्पत्तिबाट पनि वण्डा पाउने ठहर गरिएको अत्यन्तै हचुवापूर्ण छ। शुरु जिल्ला अदालतबाट फैसला हुँदा फैसलाको ठहर खण्डको कुन हरफमा सुशिला स्वारका नामको सम्पत्ति पनि वण्डा लाग्ने भनिएको छ फैसलाले बोल्दैन भने झिकाइएका दर्ता श्रेस्तासमेतबाट विवादको कि.नं. ४८९ को सम्पत्ति गणेशबहादुरका

नामको होइन भन्ने कुरा पुष्टी भएपछि मेरो नामको जग्गा गणेशबहादुरका नामको भनि तपशिल खण्डमा उल्लेख भएको कारण फैसलामा अनर्थ लाग्ने गरी आदेश गर्न बोल्न मिल्ने होइन। विवादको कि.नं. ४८९ को सम्पत्ति मैले प्राप्त गरेको लिखत उपर मैले अंश पाउने भनिएको वादीका पतिले दावी नगरेको निजले मेरो वकश पत्र उपर चुनौति नदिएको र वादीसमेतले स्वयम् वकसपत्र उपर कुनै चुनौति नदिएको अवस्थामा म सुशिला स्वारबाट पनि अंश पाउने नभनिएको अवस्था र त्यस उपर वादीको पुनरावेदन पनि नपरेको अवस्थामा कुनै पनि दावी जिकिर नगर्ने प्रतिवादी चन्द्र भूषणले पनि मेरो वकशपत्रबाट प्राप्त सम्पत्ति पाउने ठहर गर्नु र सो वाट वादीलाई अंश दिलाउने गरी गरेको फैसला सुरु फैसला समेतका विपरित हुनुका साथै दान वकशको ५ नं. समेतका विपरित भई अन्यायपूर्ण छ। विपक्षीका पतिले उत्तराधिकारी भएकै नाताले यदि अंश पाउने हो भने निजले आफ्नो भाग पाउने कुरा विवाद हुन सक्दैन। फैसलामा मनुवाको भागमा पाएको अर्थ गरी अन्य सम्पत्ति दुई भाग हुने अर्थ गरीएको छ जुन सरासर गलत छ। मेरो जिकिर विपक्षीका पतिले अंश पाईसकेको अवस्था हुँदा दोहोरो पाउनु होइन। विपक्षीले विपक्षीका पतिबाट मात्र अंश पाउनु पर्छ भन्ने हो साथै पिताका शेषपछि पिताको अंशभाग अपुतालीको १,२,३ नं.बमोजिम स्वतः मैले पाउनु पर्छ भन्ने हो। यदी त्यसो नहुने हो भने मेरो बैकल्पीक जिकिर के हो भने विपक्षीका पतिले कैलाली मनुवाको सम्पत्ति अंश पाई अन्यत्र बाँकी रहेको मात्र हो भने यि गणेशबहादुरका नाममा दर्ता रहेका कैलाली मनुवा गा.वि.स.का सम्पत्ति पिता एकलौटी भएका नाताले अपुताली वापत मैले पिताको रेखदेख पालनपोषण गरेका नाताले पाउनु पर्ने र पिताको नामको कैलाली टिकापुरको कि.नं.३२ र ४७ तथा काठमाडौंको कि.नं. ४९० र ४९२ चार कित्ता जग्गामा ३ भाग लगाई १ भाग मेरो र पिताको १ भाग अपुतालीको महल बमोजिम मैले पाउनु पर्ने र बाँकी १ बाट मात्र विपक्षीले अंश पाउनु पर्ने मा सो तर्फ कुनै कुराको विचार नपुन्याई पुनरावेदनबाट भएको फैसला हचुवापूर्ण र मुलुकी ऐन, अपुतालीको महलको १,२,३, ने.का.प. २०४५ को पृ.९६ नि. नं. ३३५२ तथा ने.का.प. २०४७ को पृ. ५३९ नि.नं. ४९८० समेतमा स्थापित सिद्धान्त विपरीत भई त्रुटीपूर्ण छ। शुरु फैसलाको ठहर खण्डले मबाट अंश पाउने अवस्था नहुँदा नहुँदै पनि तपशिल खण्डमा मेरो सम्पत्तिलाई गणेशबहादुरका नामको सम्पत्ति भनि वण्डामा हाली दिएको र सोलाई आधार मानि पुनरावेदनबाट गलत व्याख्या गरी वण्डा लाग्ने ठहर गरेको र पिता गणेश बहादुरको नामको सम्पत्ति वण्डा भइसकेको, अलग रहेको कर्तव्य विहिन छोरालाई उत्तराधिकारी मानि २ भाग लगाउने गरेको फैसला मु.ऐ.अ.वं. १८४(क), १८५, प्रमाण ऐनको

दफा ३,५४ अंश तथा अपुताली सम्बन्धी कानून र सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट स्थापित नजिर समेतका विपरित भई त्रुटीपूर्ण हुँदा बदर गरी मेरो जिकिर बमोजिम गरीपाउँ भन्ने बेहोराको प्रतिवादी सुशिला स्वाँरको यस अदालतमा पर्न आएको पुनरावेदन पत्र।

११. यसमा वादी करुणा स्वाँर तथा प्रतिवादी मुद्दा सकार गरी आफ्नो हकमासमेत सुशिला स्वाँरको दोहोरो पुनरावेदन परेको देखियो। यसरी दुबै पक्षको तर्फबाट पुनरावेदन परेको हुँदा मुलुकी ऐन, अ.बं.२०२ नं. को प्रयोजनार्थ एक अर्को पक्षको पुनरावेदनको जनाउ एक अर्को पक्षलाई दिई अरु नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने बेहोराको मिति २०७४।१२।०७ मा यस अदालतबाट भएको आदेश।

ठहर खण्ड

१२. नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक/वादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री गोपी शर्मा सुवेदीले वादीका पति चन्द्र भुषण स्वाँर बाबुसंग संगोलमा रहेबसेको र प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले पिता गणेशबहादुर स्वाँरबाट मिति २०६५।६।२७ मा सम्पूर्ण अंश बुझीलिएकोमा स्व. गणेश बहादुर स्वाँरको नाममा रहेका घर जग्गाहरु समेत २ भाग गरि पुनः १ भाग अंश सुशिला स्वाँरले पाउँने र १ भाग मध्येबाट यी पुनरावेदक/वादीले पाउँने तथा हा.ब.बाट कि.न.४८९ को प्र.सुशिला स्वाँरका नाममा आएको घरजग्गालाई २ भाग प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले मात्र पाउने गरि पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट भएको फैसला नमिलेको हुँदा पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला उल्टी गरी शुरु फैसला सदर हुनु पर्छ भनी गर्नुभएको बहससमेत सुनियो।

१३. पुनरावेदक/प्रतिवादी सुशिला स्वाँरका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री नन्दप्रसाद अधिकारीले वादीका पतिले आफ्ना बाबुबाट अंश लिईसकेको अवस्था हुँदा विपक्षी/वादीले निजको आफ्ना पतिबाट मात्र अंश पाउने हो। प्रतिवादीको अन्य सम्पत्ती र हालैको बकसबाट पाएको सम्पत्तीबाटसमेत वण्डा हुने होइन। वादीका सशुरा मेरो पक्षका बाबुलाई मेरो पक्षले अन्तिम अवस्थासम्म रेखदेख हेरचाह पालनपोषण गरेको हुँदा निज गणेशबहादुर स्वाँरको भागको सम्पत्ती पनि अपुतालीको महलले मेरो पक्षले पाउनु पर्नेमा सोसमेत २ भाग लाग्ने गरी वण्डा हुनेगरी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा बदर गरी बकस र मेरा पक्षको नामको सम्पत्ती तथा बाबुका नामको सम्पत्ती अपुतालीको महल अनुसार मेरो पक्षको कायम हुनुपर्छ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो।

१४. विद्वान् अधिवक्ताहरूको बहस सुनी पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? वादी/प्रतिवादीको दोहोरो पुनरावेदन पर्न आएको हुँदा कसको जिकिर पुग्न सक्ने हो ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।
१५. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, विपक्षी सशुरा गणेशबहादुर स्वाँर र सासु विनितादेवी स्वाँरबाट विपक्षी पति चन्द्रभुषण स्वाँर र विपक्षी आमाजु सुशिला स्वाँरको जायजन्म भएको, सासुको मिति २०५४/५/२८ मा निधन भएको र आमाजु सुशिला स्वाँर अविवाहित भई हामीहरू जम्मा ३ जना मूल अंशियारहरू बीच हालसम्म अंशवण्डा भएको छैन। विपक्षी पति चन्द्रबहादुर र म बाट एकमात्र छोरी चारुकलाको जायजन्म विवाह भइसकेको छ। विपक्षी पतिले कलावती स्वाँरलाई दोस्रो श्रीमतीको रूपमा विवाह गरी सौता कलावतीबाट दुई छोराहरूको जायजन्म भएको छ। यसरी विपक्षी पति तथा सौताले हेला गर्न थालेकाले फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सम्पूर्ण सम्पत्तिहरूलाई मूल अंशियारहरू गणेशबहादुर स्वाँर, आमाजु सुशिला स्वाँर, पति चन्द्रभुषण स्वाँर, सौता कलावती स्वाँर, छोराहरू दिवासिस स्वाँर, सिवासिस स्वाँर र म फिरादी गरी ५ भागको १ भाग अंश छुट्याई चलनसमेत चलाई पाउँ भन्ने बेहोराको मिति २०६५/६/६ को वादी करुणा स्वाँरको फिरादपत्र भएकोमा विपक्षीका पति चन्द्रबहादुर स्वाँरले आफ्नो अंश भागको सम्पत्ति निजको पिता म प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वाँरबाट र.नं. २४९७ मिति २०६१/२/१८ बाट अंश बुझी भरपाई रजिष्ट्रेशन पारित भइसकेकोले हामीबाट अंश पाउने होइन, आफ्नै पतिबाट पाउने हो। अंशियार मध्येकी म सुशिला स्वाँरले पनि आफ्नो अंश भाग प्रतिवादी पिता गणेशबहादुर स्वाँरबाट मिति २०६५/६/२७ मा अंश बुझी अंश बुझ्नेको भरपाई पारित गरी अंश दिई लिई सकेको अवस्था भई ३ जना अंशियारमध्ये चन्द्रभुषण, सुशिला र गणेशबहादुरको अंश छुट्टिसकेको अवस्थामा छुट्टि भिन्न भएका हामी प्रतिवादी उपर लिएको दाबी अ.बं. ८२ नं. ले खारेज भागी छ। हामी प्रतिवादीहरूसमेतलाई प्रतिवादी बनाउने हकद्वैया नभएको हुँदा अ.व. ८२ नं. को रोहमा फिराद खारेज गरिपाउँ भन्ने बेहोराको प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वाँर र सुशिला स्वाँरको मिति २०६५/९/१४ को संयुक्त प्रतिउत्तर पत्र भएकोमा शुरु अदालतबाट गणेशबहादुरको निधन पश्चात् अब आएर दुई जना मुख्य अंशियारको रूपमा गणेशबहादुरका छोरा छोरी सुशिला स्वाँर र चन्द्रभुषण स्वाँर मात्र रहेको देखिनाले स्व. गणेशबहादुरको नाममा रहेको तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्तिलाई समन्यायको दृष्टिकोणबाट हेर्दासमेत दुई भाग गरी वण्डा लगाउन उपयुक्त देखिन्छ। त्यसरी वण्डा गरिसकेपछि प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको भागमा पर्ने

१ भागबाट वादीले ५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहरी फैसला भएकोमा सो फैसला उपर प्रतिवादीको पुनरावेदन परी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट शुरु फैसला केही उल्टी गरी भएको फैसला उपर वादी र प्रतिवादी दुवै पक्षको पुनरावेदन पेश भएको देखिन्छ।

१६. आंशीक अंश बुझी संगोलमा रहेको मेरा पति चन्द्र भूषण स्वाँर आफना पिता गणेश बहादुर स्वाँरसँग द्वन्द्वकालको स्थितीमा पुख्र्यौली सम्पतिको सुरक्षाको खातीर आफनो व्यवहार मिलाउन सम्म मनवा गा.वि.स.को हकमा अंश भरपाई गरिलिएको आधारमा स्व. गणेश बहादुरको नामको काठमाण्डौ तथा कैलाली जिल्ला अन्तर्गतको जग्गालाई पतिको एकलौटी कायम नगरि सोबाटसमेत २ भाग लगाई सोको १ भागबाट ५ भाग लगाइ १ भाग दिलाउने गरि भएको शुरु तथा पुनरावेदन अदालतको फैसला सो हदसम्म र प्र.शुशिला स्वाँरको नाममा २०५६ सालमा हा.ब.को लिखतको माध्यमबाट हक हस्तान्तरण भइ आएको कि.नं.४८९ को मुल्यवान घरजग्गालाई २ भाग लगाइ सोको १ भागलाई ५ भाग लगाइ सोको १ भाग लगाउने गरी भएको शुरु फैसला उल्टी हुने गरि ३ भाग लगाइ १ भागको ५ भागको १ भाग वादीले पाउने गरि भएको फैसला उल्टी गरि शुरु जिल्ला अदालतको फैसला बमोजिम २ भाग लगाइ सोको १ भागलाई ५ भाग लगाइ १ भाग दिलाउने गरि भएको शुरु फैसला कायम गरि पाउँ भन्ने वादी करुणा स्वाँरको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखियो

कि.नं.४८९ म सुशिला स्वाँरले मिति २०५६/८/१७ मा पिता गणेशबहादुरबाट हालैको बक्सपत्रबाट प्राप्त जग्गाबाट वादीले अंश पाउने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला जिल्ला अदालतको फैसलाको ठहर खण्डको विपरित छ। उक्त जग्गा वण्डा लाग्न सक्ने होइन। विपक्षीका पतिले अंश पाईसकेको अवस्था हुँदा दोहोरो पाउनु पर्ने होइन। विपक्षीले विपक्षीका पतिबाट मात्र अंश पाउनु पर्छ। यदी त्यसो नहुने हो भने विपक्षीका पतिले कैलाली मनुवाको सम्पत्ति अंश पाई अन्यत्र बाँकी रहेको मान्ने हो भने यि गणेशबहादुरका नाममा दर्ता रहेका कैलाली मनुवा गा.वि.स.को सम्पत्ति पिता एकलौटी भएका नाताले अपुताली वापत मैले पिताको रेखदेख पालनपोषण गरेका नाताले पाउनु पर्ने र पिताको नामको कैलाली टिकापुरको कि.नं.३२ र ४७ तथा काठमाडौँको कि.नं. ४९० र ४९२ चार कित्ता जग्गामा ३ भाग लगाई १ भाग मेरो र पिताको १ भाग अपुतालीको महल बमोजिम मैले पाउनु पर्ने र बाँकी १ बाट मात्र विपक्षीले अंश पाउनु पर्नेमा सो तर्फ कुनै कुराको विचार नपुन्याई पुनरावेदनबाट भएको फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा बदर गरीपाउँ भन्ने प्रतिवादी सुशिला स्वाँरको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखियो।

१७. वादीका पति चन्द्रभूषण स्वार र आमाजु दिदी सुशिला स्वार स्व. गणेशबहादुरका हकवाला रहे भएको र यी मूल ३ अंशियार मध्ये विपक्षीका पति चन्द्रबहादुर स्वारले आफ्नो अंश भागको सम्पत्ति निजको पिता प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वारबाट मिति २०६१/२/१८ मा र अर्को अंशियार मध्येकी प्रतिवादी सुशिला स्वारले पनि आफ्नो अंश भाग प्रतिवादी पिता गणेशबहादुर स्वारबाट मिति २०६५/६/२७ मा अंश बुझी लिइ अंश बुझेको भरपाई पारित गरी अंश दिई लिई अलग अलग भै वसेको अवस्था देखिन्छ।
१८. यसरी अंश भरपाई लिखत पारित गर्दा प्रतिवादी चन्द्रभूषण स्वारले आफ्ना पिता प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वारबाट मिति २०६१/२/१८ को अंश परपाई पारित लिखतबाट कैलाली जिल्ला मुनुवा गा.वि.स. अन्तर्गतका कि.नं.१५, ६५, ३७ र १०८ जग्गाहरु निज प्रतिवादी चन्द्रबहादुरको र मिति २०६५/६/२७ मा प्रतिवादी सुशिला स्वारले आफ्ना पिता प्रतिवादी गणेशबहादुरबाट अंश भरपाई लिखत पारित गर्दा सोही कैलाली जिल्ला मुनुवा गा.वि.स. वडा नं. १ अन्तर्गतका कि.नं.३८, ५७, ६८, १२५, १२९, ५९३ र ९३१ जग्गा निज प्रतिवादी सुशिला स्वारको नाममा रहनुका साथै तत्कालीन काठमाण्डौ न.पा. वडा नं. ५ को कि.नं.४८९ क्षेत्र.०-९-०-३ जग्गा गणेशबहादुर स्वारबाट २०५६/८/१७ मा यी प्रतिवादी सुशिला स्वारका नाउँमा हालैको बकसपत्रबाट आएको देखिन्छ।
१९. त्यस समयमा वादी करुणा स्वारका शसुरा र प्रतिवादी सुशिला स्वारका पिता गणेशबहादुरका नाउँमा काठमाण्डौ म.न.पा. वडा नं.९ को कि.नं.४९० क्षेत्र.०-१४-१-२^१/_२ र ऐ को कि.नं.४९२ क्षेत्र. ०-३-३-३ तथा कैलाली जिल्ला टिकापुर न.पा.वडा नं. ९ण कि.नं.३२ क्षेत्र.०.०२७८.६७ व.मी. जग्गा र सो मा बनेको घरसमेत, ऐ वडा नं. ९ठ कि.नं.४७ क्षेत्र.०१३४७०-.०४ व.मी., ऐ जिल्ला मुनुवा गा.वि.स. वडा नं.१ कि.नं.३५ क्षेत्र.१-१०-१०, ऐ को कि.नं. ५५ क्षेत्र.०-१२-५, ऐ वडा नं. २ को कि.नं. १०९ क्षेत्र.२-७-१५, ऐ को कि.नं. १५८ क्षेत्र.०-८-० र ऐ को कि.नं. १२९ क्षेत्र.२-०-० जग्गाहरु रहेको छ। त्यस तर्फ वादी प्रतिवादी दुवैको दावी रहेको छ।

प्रतिवादी गणेशबहादुर स्वारको मिति २०६७/३/६ मा मृत्यु हनुपूर्व निज काठमाण्डौं वा कैलाली वसेको, कोसंग रहे वसेको र कस्ले लालन पालन गरेको यकीन छैन। निजको काजक्रिया भने हिन्दु संस्कार अन्तर्गत छोरा (वादी करुणा स्वारका पति) चन्द्रभूषण स्वारले गरेको देखिन्छ। यसरी मुद्दा चल्दाचल्दैका अवस्थामा वादीका सशुरा गणेशबहादुर स्वारको मिति २०६७/३/६ मा मृत्यु भए पश्चात् मूल अंशियारमा वादीका पति चन्द्रभूषण स्वार र

आमाजु प्रतिवादी सुशिला स्वार दुई जना रहे भएकोले दुवै अंशियार बाबु गणेशबहादुरसंग पहिल्यै छुट्टी भित्र भै बस्दै आएका छन्। वादीका पति चन्द्रबहादुर स्वार र प्रतिवादी आमाजु सुशिला स्वार अंश भरपाईबाट साविक मै अलग भै बसी रहेको अवस्थामा पिता गणेशबहादुर स्वारको मृत्यु भएको हुँदा निजको नाउँमा रहेको सम्पत्तीमा कस्तो हक लाग्ने भन्ने नै मुख्य विवाद रहेको देखिन्छ। यस्तो अवस्थामा कानूनी रूपमा नै अंश भरपाईको लिखतबाट अलग अलग भै बसेका अंशियार मरेमा त्यस अघि र मृत्यु हुँदाको समयसम्म निज कोसँग बसेका थिए? निजको स्याहार संहार र उपचार कसले गरेको थियो ? त्यसलाई महत्वपूर्ण आधारको रूपमा लिएर केलाएर हेर्नु पर्दछ। यसतर्फ हेर्दा स्व. बाबु/ससुरा गणेशबहादुर स्वार जीवनकालमा आफुसंग बस्ने गरेको र आफुले नै उचित स्याहार संभार र औषधी उपचार गर्दै आएको भनी दुवै पक्षले जिकिर लिए पनि त्यसलाई पुष्टि हुने तथ्यगत र आधिकारिक प्रमाण दुवै पक्षबाट पेश हुन सकेको पाइँदैन। मर्ने व्यक्तिको जीवनकालमा उसको स्याहार संभार र औषधि उपचार गरेको प्रमाण पेश नगरेसम्म र प्रमाणका आधारमा सो तथ्य पुष्टि नभएसम्म कानूनी रूपमा अलग भै बसेको व्यक्ति मरी परेको अपुतालीमा कुनै एउटा अंशियार हकवाला वा व्यक्तिको मात्र अपुताली एवं अंश हक कायम हुन सक्तैन। यसै सन्दर्भमा यस अदालतबाट ने.का.प. २०६७, अंक ८, नि.नं. ८४४५ को अंश हक कायम मुद्दामा "बाबुको नाममा रहेको सम्पत्ति आफ्नो जीवनकालमा कसैलाई लिखत गरी नदिएको एवं के कुन व्यक्तिहरूले पालन पोषण, स्याहार संस्कार गरेको भन्ने तथ्य प्रमाणबाट खुल्न नसकेको अवस्थामा बाबुको शेषपछि सन्तानहरूको बराबर हक हुनु न्यायोचित र कानूनसम्मत हुने।" भनी नजीरसमेत प्रतिपादीत भएको छ। अतः वादीका पति चन्द्रबहादुर स्वार आमाजु सुशिला स्वार दुवैले प्रमाणबाट स्व. पिता गणेशबहादुर स्वारलाई आफुसंगै राखी निजको स्याहार संभार हेरबिचार र औषधी उपचार गरेको भन्ने पुष्टि हुन नसक्दा स्व. गणेशबहादुर स्वारका नाममा बाकी रहेको सम्पत्तीमा चन्द्र भुषण स्वार र सुशिला स्वार दुई मूल अंशियार बीच आधा-आधा भागबण्डा लाग्ने देखिन्छ।

उल्लेखित सन्दर्भमा यसै अदालतबाट ने.का.प. २०७६, अंक १, नि.नं.१०१७७ को अंश चलन मुद्दामा "मूल अंशियार बीचमा बन्डा नभएपनि तल्लो पुस्ताका अंशियारहरूले आफ्नो पति पिताबाट प्राप्त गर्ने अंशहक बन्डा गरी दिनुपर्ने हुन्छ। अन्यथा तल्लो पुस्ताका अंशियारहरूको जीवनयापनमा नै समस्या आउने सक्ने हुन्छ। मूल अंशियारको बीचमा बन्डा नभएपनि पछिल्लो पुस्ताका छोरा छोरीहरूले मूल अंशियारबीचको हकहिस्सा छुट्याई आफ्नो आफ्नो पिता पतिको हिस्साबाट अंश पाउने।" भनी नजीरसमेत प्रतिपादीत भएको छ। अंश नैसर्गिक अधिकार हो,

कुनैपनि अंशियार आफ्नो अंशहकबाट कुनै पनि अवस्थामा बञ्चित हुन सक्दैन। अझ परिवार भित्रको असहाय, कमजोर र परित्यक्त अंशियार सदस्यको अंश हक झनै सुनिश्चित हुनु पर्दछ। वादी स्व. गणेशबहादुर स्वाँरका छोरा चन्द्रभुषण स्वाँरको जेठी पत्नी रहेकी छिन्। निजका पति चन्द्र भुषण स्वाँरले अर्को श्रीमती विवाह गरेर बसेर निजको जेठी श्रीमती एउटा छोरीकी आमा समेत यी वादी एक प्रकारले पति चन्द्र भुषण स्वाँरबाट उपेक्षित र परित्यक्त अवस्थामा रहेकी छिन्। यिनको जीवन यापनको लागि अंश हकको सम्पत्ति वाहेक अन्य कुनै बलियो आधार देखिंदैन। वादीको अंश हक उनको पति चन्द्र भुषणको अंश भागसंग जोडिएको छ, यस कारणले निजले आफ्ना पति चन्द्रभुषण स्वाँरबाट अंश लिए पाएको नदेखिदा निज प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको सम्पूर्ण १(एक) भाग सम्पत्तीलाई ५(पाँच) भाग लगाई सो ५(पाँच) भागको १(एक) भाग अंश यी वादी करुणा स्वाँरले पाउने देखिन आयो।

२०. प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले मिति २०५६/८/१७ मा पिता गणेशबहादुरबाट बकस पाएको भनेको का.जि.का.म.न.पा.वडा नं. ५ कि.नं. ४८९ को क्षे.फ. ०-९-०-३ जग्गाको हकमा प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले शुरु काठमाण्डौ जिल्ला अदालतको फैसलाको ठहर खण्डले मबाट वादी करुणा स्वाँरले अंश पाउने अवस्था नहुँदा नहुँदै पनि तपसिल खण्डमा मेरो सम्पत्तीलाई गणेशबहादुरको नाउँको सम्पत्ती भनि वण्डामा हालि दिएको मिलेन, पिता गणेशबहादुरबाट हालैको बकसपत्रबाट पारित गरिएकोले सो जग्गा वण्डा गर्नु नपर्ने मेरो एकलौटी हुने हो भनि जिकिर लिएपनि फैसलामा उल्लेख भएर विवादित रूपमा उल्लेख हुन आयो। उक्त बकसपत्र हेर्दा बकसपत्रमा समान हकवाला वादीका पति चन्द्रभुषणलाई साक्षी राखेको तथा २०६१ र २०६५ सालमा अंश भरपाई हुँदासमेत वादीका पति प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको कुनै मंजुरी लिएको पनि देखिंदैन। सो सन्दर्भमा यसै अदालतबाट ने.का.प. २०७७, अंक: ५, नि.नं.१०५०२ को अंश दर्ता मुद्दामा फैसला हुँदा "लिखतमा बकसपत्र उल्लेखसम्म गरेको आधारमा मात्र अन्य तथ्य प्रमाण नहेरी सम्पत्ति बन्डा नलाग्ने भनी व्याख्या गर्ने हो भने टाठाबाठा अंशियारले सहजै रूपमा अरू अंशियारहरूलाई निरअंशी बनाउन सक्ने र त्यस्तो कार्य अंशबन्डाको महलको उद्देश्य र भावनाविपरीत हुने।" त्यस्तै ने.का.प.२०७४, अंक ११, नि.नं.९९०१ को अंश मुद्दामा "एकासगोलको अंशियारको नाममा भएको सम्पत्ति सगोलकै अन्य अंशियारको नाममा बकसपत्रको माध्यमबाट हस्तान्तरण हुँदा सो सम्पत्तिमा अन्य अंशियारको अंश हक लाग्दैन भनी अर्थ गर्न मिल्दैन। प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) को व्यवस्थाअनुसार अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म एकाघरका अंशियारमध्ये जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको सम्पत्ति सगोलको सम्पत्ति भनी

अनुमान गर्नुपर्ने।" र ने.का.प.२०७१, अंक १२, नि.नं.९३१७ हालैदेखिको बकसपत्र बदर मुद्दामा "मुद्दा परेपछि वादीसमेतका अंशियारको अंशहक पुग्ने विवादित जग्गा वादीहरूको मञ्जुरी नलिई प्रतिवादीहरू दिने र लिने भई पारित भएको हा.ब.लिखत कायम रहन सक्ने नदेखिने।" भनी नजीरहरूसमेत प्रतिपादित भएको छ। विवादित कि.नं.४८९ लाई वादी प्रतिवादीबीच नरम करम मिलाई रितपूर्वक वण्डा नगर्दैका अवस्थामा प्रतिवादी सुशिला स्वाँरले आफ्ना पिता, वादीका सशुराबाट प्राप्त गरेको भनेको उक्त विवादित कि.नं. ४८९ जग्गामा यी वादीको एकलौटी हक स्थापित हुन नसक्ने हुँदा सोसमेत वण्डा लाग्ने देखिन आयो।

२१. स्व. गणेशबहादुर स्वाँरको नामको सम्पत्तीलाई २ भाग लगाई प्रतिवादी चन्द्रभुषणको १ भागलाई ५ भाग लगाई ५ भागको १ भाग यि वादी करुणा स्वाँरले पाउने देखिँदा स्व.गणेशबहादुरको नाममा रहेको तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित काठमाण्डौ म.न.पा. वडा नं.९ को कि.नं.४९० **क्षे.फ.०-१४-१-२^१/_२** र ऐ को कि.नं.४९२ क्षेत्र. ०-३-३-३ तथा कैलाली जिल्ला टिकापुर न.पा.वडा नं. ९ण कि.नं.३२ क्षेत्र.०.०२७८.६७ व.मी. जग्गा र सो मा बनेको घरसमेत, ऐ वडा नं. ९ठ कि.नं.४७ क्षेत्र.०१३४७०-०४ व.मी., ऐ जिल्ला मुनुवा गा.वि.स. वडा नं.१ कि.नं.३५ क्षेत्र.१-१०-१०, ऐ को कि.नं. ५५ क्षेत्र.०-१२-५, ऐ वडा नं. २ को कि.नं. १०९ क्षेत्र.२-७-१५, ऐ को कि.नं. १५८ क्षेत्र.०-८-० र ऐ को कि.नं. १२९ क्षेत्र.२-०-० घरजग्गा र बकसको कि.नं.४८९लाई चन्द्रभुषण स्वाँर र सुशिला स्वाँरको दुई भाग गरी प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको भागमा पर्ने १ भागबाट वादीले ५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्छ भनि शुरू काठमाण्डौ जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।८।१३ मा भएको फैसला मिलेको नै देखिन आयो।

तसर्थ, माथि विवेचित आधार र कारणबाट पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०६९/७/२३ मा शुरू काठमाण्डौ जिल्ला अदालतको फैसला केही उल्टि गरी कि.नं. ४८९ को जग्गालाई ३ भाग गरी प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको १ भागलाई पुनः ५ भाग लगाई सोबाट १ भाग अंश प्रत्यर्थी वादी करुणा स्वाँरले पाउने गरी भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उक्त फैसला केही उल्टि भई यी पुनरावेदक वादी करुणा स्वाँरले प्रतिवादीहरूबाट स्व.गणेशबहादुरको नाममा रहेको काठमाण्डौ म.न.पा. वडा नं.९ को कि.नं.४९० **क्षे.फ.०-१४-१-२^१/_२** र ऐ को कि.नं.४९२ क्षेत्र. ०-३-३-३ तथा कैलाली जिल्ला टिकापुर न.पा.वडा नं. ९ण कि.नं.३२ क्षेत्र.०.०२७८.६७ व.मी. जग्गा र सो मा बनेको घरसमेत, ऐ वडा नं. ९ठ कि.नं.४७ क्षेत्र.०१३४७०-०४ व.मी., ऐ जिल्ला मुनुवा गा.वि.स. वडा नं.१ कि.नं.३५

क्षे.फ.१-१०-१०, ऐ को कि.नं. ५५ क्षे.फ.०-१२-५, ऐ वडा नं. २ को कि.नं. १०९
क्षे.फ.२-७-१५, ऐ को कि.नं. १५८ क्षे.फ.०-८-० र ऐ को कि.नं. १२९ क्षे.फ.२-०-०
घरजग्गा र बकसको कि.नं.४८९समेतलाई २(दुई) भाग गरी प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको
१(एक) भाग सम्पत्तीलाई ५(पाँच) भाग लगाई सो ५(पाँच) भागको १(एक) भाग अंश छुट्याई
चलन चलाई पाउनेसमेत ठहर्छ। अरुमा तपसील बमोजिम बमोजिम गर्नु।

तपसील

माथी ईन्साफ खण्डमा लेखिए बमोजिम बादीले प्रतिवादीहरुबाट स्व. गणेशबहादुरका नामको र
कि.नं.४८९ जग्गाबाट दुई भागको एक भागलाई पुनः पाँच भाग लगाई सो पाँच भागबाट एक
भाग अंश पाउने ठहरी फैसला भएकोले प्रतिवादी चन्द्रभुषण स्वाँरको एक भागबाट पाँच भाग
लगाई सो पाँच भागमध्ये एक भाग बण्डा छुट्याइदिनु भनी शुरुमा लेखि पठाउनु.....१
बण्डा छुट्याउदा लाग्ने दस्तुर वादीबाट असुल गर्नु.....२
सरोकारवालाले नक्कल मागे लाग्ने दस्तुर लिई नक्कल दिनु.....३
प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल अभिलेख शाखामा बुझाइदिनु.....४

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत(उपसचिव):- सुरेश के.सी.

कम्प्यूटर अपरेटर : प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७७ साल चैत्र १६ गते रोज २ मा शुभम्..... ।